

Publicatie	WPNR: Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie
Uitgever	Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie
Jaargang	142
Publicatiedatum	22-10-2011
Afleveringsnummer	6903
Titel	Een verklaring voor recht als mijlpaal
Auteurs	Mw. prof. mr. A.L.M. Keirse , Hoogleraar burgerlijk recht aan het Molengraaff Instituut voor Privaatrecht van de Universiteit Utrecht. (a.l.m.keirse@uu.nl)
Samenvatting	Zonder voldoende belang komt niemand een rechtsvordering toe. Sinds het fel bekritiseerde Jeffrey-arrest speelt de vraag of het daarbij steeds om een materieel belang moet gaan of dat ook een ideëel belang als een voldoende belang in de zin van art. 3:303 BW kan kwalificeren. Mede aan de hand van de veelbesproken Chipshol-zaak stelt de auteur deze discussie in een ander daglicht.
Paginnummers	869-871
Rubriek	Artikel

WPNR 2011(6903) Een verklaring voor recht als mijlpaal

Een verklaring voor recht als mijlpaal

Over Jeffrey, Chipshol en het belang bij de civiele rechtspleging

Gaat het in het burgerlijk recht alleen om geld? Of is het tij inmiddels gekeerd en draait het burgerlijk recht ook om immateriële belangen, om emoties en genoegdoening? Van Maanen en anderen willen het ons doen geloven: tot voor kort zou de Hoge Raad ideële belangen ondergeschikt hebben bevonden, maar er is tegenwoordig zo veel te doen om emoties in het burgerlijk recht - denk aan mediaton, affectieschade, (on)zorgvuldige schadeafwikkeling en excuses - dat hij tot inkeer is gekomen en de genoegdoeningsfunctie erkent.[\[noot:1\]](#)

Het begon met Jeffrey

Aanleiding voor de controverse was de Jeffrey-zaak. De driejarige Jeffrey is na afloop van zwemtherapie verdronken. Zijn ouders vorderen voor recht te verklaren dat een ander (de Vereniging voor Christelijk Wetenschappelijk Onderwijs) schuldig is aan het overlijden van hun kind. Het belang dat de ouders aanvoeren bij de verklaring voor recht betreft een zuiver emotioneel belang; zij stellen niet eerder een zinvol begin met de verwerking van de dood van Jeffrey te kunnen maken dan nadat de aansprakelijkheid van de vereniging is vastgesteld. In drie instanties volgt het oordeel van niet-ontvankelijkheid: het voormelde zuiver emotioneel belang wordt niet aangemerkt als een voldoende belang in de zin van art. 3:303 BW.[\[noot:2\]](#)

Van Maanen reageert emotioneel; hij noemt het arrest shockerend en roept een jeugdige Jan Leijten op.[\[noot:3\]](#) De uitspraak zou betekenen dat het burgerlijk recht er uitsluitend is voor economische belangen. Maar niemand kan het ermee eens zijn dat het in het civiele recht alleen om geld zou gaan, hoewel Nieskens-Isphording wel een eind die richting op gaat. Zij reageert op de oproep van Van Maanen en stelt dat in

ieder geval het *vermogensrecht* specifiek gericht is op vermogensbelangen.[noot:4] Het vermogensrecht, hoe propvol emoties ook, draait naar haar zeggen uiteindelijk alleen om de poen. Volgens Van Maanen hanteert zij een doorzichtige redeneertruc door te stellen dat er in het *vermogensrecht* geen plaats is om op emotionele gronden vastgesteld te laten worden wat rechtens is.[noot:5] Dat het in het vermogensrecht alleen om vermogensrechtelijke belangen draait, vindt hij per definitie waar; het is hem evenwel om het burgerlijk recht te doen.

Genoegdoening in het burgerlijk recht

Van Maanen krijgt veel bijval. De Vereniging voor Burgerlijk Recht stelt het thema centraal op haar jaarvergadering en enkele jaren later komt het vraagpunt terug bij de algemene vergadering van de Nederlandse Juristen-Vereniging.[noot:6] Ook Barendrecht, Bloembergen, Van Dam, Drion, Douwes, Du Perron, Nieuwenhuis, Snijders en Vranken vinden de uitkomst van het Jeffrey-arrest onwenselijk en breken een lans voor de behandeling door de civiele rechter van zaken zoals deze.[noot:7] Tot de essentie van het recht behoort niet alleen de bestraffing van de dader en de veroordeling tot schadevergoeding, maar met name ook de erkenning van wat er is gebeurd en wie er voor verantwoordelijk is. Later wordt de Hoge Raad in de mond gelegd dat hij zelf achteraf evenmin gelukkig is met zijn uitspraak in de Jeffrey-zaak en zou hij van koers zijn gewijzigd:[noot:8] in de Chipshol-zaak zou hij zijn teruggekomen op de Jeffrey-zaak. Immers, in de Chipshol-zaak houdt de Hoge Raad een verklaring voor recht als genoegdoening voor een normschending voor mogelijk.

Chipshol als ommezwaai?

Ik veronderstel de feiten hier bekend. Chipshol wil door middel van een voorlopig getuigenverhoor laten vaststellen dat de rechtbank art. 6 EVRM heeft geschonden, althans jegens haar onzorgvuldig heeft gehandeld.[noot:9] Aangenomen wordt dat Chipshol, ook als het door haar gestelde onrechtmatig handelen van de rechtbank zou komen vast te staan, geen rechtens relevante schade lijdt. Dit neemt evenwel niet weg dat de door Chipshol gestelde gang van zaken een ernstige schending zou betekenen van haar fundamenteel recht op een eerlijk proces. In een op die schending gebaseerde procedure tegen de Staat zou Chipshol in de woorden van de Hoge Raad 'in elk geval, als genoegdoening voor deze schending, een daartoe strekkende verklaring voor recht kunnen vorderen'. Chipshol heeft daarom voldoende belang bij haar verzoek, ook zonder dat verder enig financieel belang wordt gesteld. Van Maanen leest hierin dat genoegdoening thans voldoende is om een verklaring voor recht te kunnen vorderen; naar zijn overtuiging een andere en betere rechtsopvatting dan waarvan het Jeffrey arrest getuigde. Wederom krijgt Van Maanen bijval.[noot:10]

Samenhang belang en doel

Mijns inziens wordt de Hoge Raad hier evenwel tekort gedaan. Zowel voor als na Jeffrey zijn in de rechtspraak voorbeelden te vinden die zich afspelen binnen het vermogensrecht, maar waarbij geen op geld waardeerbare belangen in het geding zijn. Te wijzen valt onder meer op contactverboden. Met oplegging van een contactverbod wordt beoogd een veilige zone te creëren waarin de ene partij zich afgeschermd weet en geen angst hoeft te hebben (opnieuw) met de ander te worden geconfronteerd. De verboden jegens degene die door agressief of imponerend gedrag iemand bedreigt

doet voelen, nemen vele gedaanten aan: het buurt-, dorps-, stad-, parkverbod, het telefoon- en schrijfverbod, het studeerverbod en zelfs het woonverbod. Het talrijkst zijn de verbodsacties die gevorderd worden tegen lastige (ex)partners in geval van verstoorde of afgebroken affectieve relaties. Maar ook worden er contactverboden opgelegd aan hen die zich schuldig hebben gemaakt aan mishandeling, aanranding of verkrachting dan wel bedreiging daarmee zonder dat er sprake is (geweest) van een relatie tussen het slachtoffer en de dader. Het feit dat het slachtoffer met een vordering in kort geding ‘het recht in eigen hand kan nemen’, de met toewijzing van het contactverbod gepaard gaande erkenning voor het slachtoffer en de ‘zekerheid’ dat hij of zij de dader niet meer tegenkomt, zijn factoren die het verwerkingsproces kunnen versnellen. Het behoeft geen betoog dat het hier om emotionele belangen gaat die onmogelijk strikt vermogensrechtelijk te waarderen zijn. Niet alleen in het burgerlijk recht, maar zelfs in het vermogensrecht gaat het ondanks de term toch nog om meer dan geld. De Hoge Raad denkt daar mijns inziens niet anders over.

Hoe dan Jeffrey en Chipshol te duiden? Voldoende belang voor de eiser wordt in beginsel verondersteld. Slechts bij uitzondering dient de eiser te verduidelijken dat hij voldoende belang heeft. De verklaring voor recht behoort tot deze uitzonderingen. Bij een verklaring voor recht is naast onmiddellijke betrokkenheid eveneens vereist dat aan de verklaring enig rechtsgevolg kan worden verbonden.[\[noot:11\]](#) Het moet gaan om een bindende vastlegging van het bestaan of precisering van de inhoud van een rechtsverhouding. Belangrijker dan het in de discussie centraal gestelde onderscheid tussen vermogensrechtelijke en ideële belangen speelt hier dus het onderscheid tussen vorderingen ter verkrijging van een verklaring voor recht enerzijds en vorderingen tot een gebod of verbod of verzoeken tot voorlopig getuigenverhoor of deskundigenbericht anderzijds. De discussie die zo heftig begon, kan aldus worden gereduceerd tot de vraag of de deur van de rechtszaal kan of moet worden geopend voor zuiver emotioneel gedreven kwesties in situaties waarin geen wijziging in de rechtsverhouding tussen partijen wordt beoogd (maar waarin het enkel gaat om een vaststelling van die rechtsverhouding).

De woorden van de Hoge Raad milder gelezen

Aldus blijkt dat de soep niet zo heet wordt gegeten als ze wordt opgediend: doorslaggevend is niet of de vordering (of het verzoek) een financieel oogmerk kent, voor ontvankelijkheid is veeleer vereist dat ze een civielrechtelijk doel dient, financieel of ideëel. In de meeste zaken is dat doel met de aard van de vordering gegeven, maar ook in een loutere vaststelling van een rechtsverhouding kan een (financieel of ideëel) civielrechtelijk doel gelegen zijn. Ik sluit daarom geenszins uit dat ook de Hoge Raad bovengestelde vraag in beginsel positief beantwoordt en niet uit principe de deur sluit voor louter ideële (maar tevens: civielrechtelijke) kwesties. Het Jeffrey arrest laat zich immers ook zo lezen dat de niet-ontvankelijkheid de ouders trof omdat zij als *enig* (in cassatie relevant) belang bij de verklaring voor recht aanvoerden pas een zinvol begin te kunnen maken met de verwerking van de dood van Jeffrey als de aansprakelijkheid van de vereniging zou zijn vastgesteld. *Dat enkele* zuiver emotioneel belang is niet als een voldoende rechtens relevant belang aangemerkt. Deze lezing laat de mogelijkheid van ontvankelijkheid open in een situatie waarin weliswaar slechts een verklaring voor recht wordt gevorderd, maar waarin toch duidelijk sprake is van een schending van een door het burgerlijk recht erkende norm en waarin derhalve een *rechtsverhouding* moet worden vastgesteld. Dit

zou mijns inziens betekenen dat een andere uitkomst in de rede zou hebben gelegen als de ouders van Jeffrey niet alleen een moreel declaratoir zouden hebben gevraagd, maar hun vordering juridisch zouden hebben gemotiveerd door een schending van een civielrechtelijke norm in te roepen. Zo hadden zij kunnen stellen dat de aangesproken partij door de vereiste zorgvuldigheid achterwege te laten juridisch relevante belangen van Jeffrey heeft geschonden en hadden zij op basis daarvan - optredend als erfgenamen van Jeffrey - een verklaring voor recht kunnen vragen dat onrechtmatig jegens Jeffrey is gehandeld. Naar mijn mening bestaat er voor de (enkele) vaststelling dat een civielrechtelijke norm is geschonden in beginsel steeds een voldoende belang in de zin van art. 3:303 BW.[\[noot:12\]](#)

Een tweede voorbeeld kan hier wellicht verhelderend werken. Stel een oude vrouw woont in een mooi bos. Van een opletende boswachter verneemt zij dat buurtkinderen tijdens haar afwezigheid regelmatig in haar tuin spelen. Tengevolge van deze onrechtmatige inbreuk op haar eigendomsrecht lijdt zij geen schade. De kinderen laten om ontdekking te voorkomen de tuin steeds schoon achter. Desalniettemin kan de vrouw op grond van art. 3:296 BW met succes voor de civiele rechter een verbod jegens de buurtkinderen vorderen. Zou louter een verklaring voor recht dat door de buurtkinderen onrechtmatig is gehandeld moeten stranden wegens onvoldoende belang? Of kan hier het blote feit dat jegens de vrouw onrechtmatig is gehandeld worden aangemerkt als rechtens relevant en als voldoende belang bij de verklaring voor recht? Ik zou denken, dat wie het meerdere kan ook het mindere moet kunnen.

Rechtens relevant belang, materieel of ideëel

Reeds voor Jeffrey - en daarmee ruim voor Chipshol - heeft de Hoge Raad een stap in deze richting gezet. In zijn arrest van 13 december 1996, betreffende een vordering tot schadevergoeding op de voet van art.

35 Wet BOPZ wegens procedurele nalatigheden, overwoog de Hoge Raad ‘dat in het enkele feit dat de rechter vaststelt dat inderdaad van een schending van de betrokken voorschriften sprake is geweest, reeds een zekere genoegdoening is gelegen, zoals ook uitgangspunt is van de rechtspraak van het EHRM op grondslag van art. 50 EVRM.’[\[noot:13\]](#)

Begrijp ik de Hoge Raad goed, dan hanteert de raad de term ‘zuiver emotioneel belang’ niet in contrast tot een vermogensrechtelijk belang. Ik lees de Hoge Raad liever aldus dat hij met die term slechts beoogt aan te geven dat er geen sprake is van een door het burgerlijk recht erkend en daarmee rechtens relevant belang. Deze lezing is geheel in lijn met Chipshol, waar buiten kijf staat dat het ideële belang in geding rechtens relevant is. In deze lezing valt derhalve het doek voor de vordering van de ouders van Jeffrey, omdat zij verzuimen de schending van een civielrechtelijke norm in te roepen en aldus niet vragen om de vaststelling van een *rechtsverhouding*; de eventuele vaststelling dat hun kind door de schuld van een ander is overleden, is op zichzelf geen schending van een rechtens relevant belang van of onrechtmatige daad jegens de ouders.[\[noot:14\]](#) Dit zou betekenen dat de civiele rechtspraak open staat voor vaststellingen van civielrechtelijke normschendingen, onafhankelijk van de vraag of de motivatie van de rechtszoekende van financiële, ideële of emotionele aard is.

Mijn conclusie is dat het Jeffrey versus Chipshol debat mogelijk op een pseudoprobleem berust. Dat betekent echter niet dat we het debat terzijde moeten schuiven. Beter is het de conceptuele knopen te ontwarren. Een dergelijke strategie maakt nieuwe routes voor discussie vrij en richt de aandacht op reële spanningen die achter misleidende pseudoproblemen schuilgaan. De debatvoerders kunnen dan met nieuwe inzichten hun aandacht richten op echte problemen.

[1]

G.E. van Maanen, 'Maakt Chipsol een einde aan Jeffrey?', *NTBR* 2010, 24, p. 189-194; A.F. Collignon-Smit Sibinga & S.V. Mewa, 'Fundamentele rechten in de personenschadepraktijk', *L&S* 2011-1, p. 17. Voorzichtiger is: D. Haas, 'Een verklaring voor recht als vorm van genoegdoening; heeft de Hoge Raad de deur opengezet?', *MvV* 2010-6, p. 158-162. Vergelijk ook: J.M. Barendrecht, 'Jeffrey', in J.B.M. Vranken & I. Giesen (red.), *De Hoge Raad binnenstebuiten*, Den Haag: BJu 2003, p. 101-110.

[2]

HR 9 oktober 1998, *NJ* 1998, 853.

[3]

G.E. van Maanen, 'Een arrest dat shockeert', *NTBR* 1999, 2, p. 47-49.

[4]

B.W.M. Nieskens-Isphording, 'Het vermogensrecht, de Hoge Raad en de emoties van Van Maanen', *NTBR* 1999, 5, p. 137. Zie ook E. Gras, 'De belang-eis van art. 3:303 BW als formele regel of als kader voor substantiële toetsing', in: A.F. Salamons & G.J.P. de Vries (red.), *Pro Forma?*, Den Haag: BJu 2006, p. 37 e.v.

[5]

G.E. van Maanen, 'Naschrift bij Nieskens reactie', *NTBR* 1999, 5, p. 137.

[6]

Zie L.F. Wiggers-Rust, 'Jaarvergadering Vereniging voor Burgerlijk Recht 1999', *NTBR* 2000, 4, p. 150-153; *Handelingen Nederlandse Juristen-Vereniging* 2003, vraagpunt nr. 11a.

[7]

Zie het in de vorige noot aangehaalde verslag alsook: A.R. Bloembergen, noot onder HR 5 november 1999, *NJ* 2000, 63; Barendrecht, a.w., p. 101 e.v.; C.C. van Dam, 'Emotioneel belang en affectieschade', *VR* 2000, 3, p. 73-75; L.M.V. Douwes, 'Geen nancieel belang, geen actie?', *NTBR* 2000, p. 223-230; S.D. Lindenbergh, 'De positie en de handhaving van persoonlijkheidsrechten in het Nederlandse privaatrecht', *Praeadvies Vereniging voor de Vergelijkende Studie van het Recht van Nederland en*

België 1999, p. 1685; C.E. du Perron, ‘Genoegdoening in het civiele aansprakelijkheidsrecht’, in: Het opstandige slachtoffer, Preadvies NJV, Deventer: Kluwer 2003, p. 152; Asser-Vranken, Algemeen Deel***, Deventer: Kluwer 2005, nr. 66.

[8]

Zie Van Maanen, a.w. 2010, p. 189 e.v.; Collignon-Smit Sibinga & Mewa, a.w., p. 17; D. Haas, a.w., p. 162. F.B. Bakels laat mijns inziens een ander geluid horen in: ‘Aan de vooravond van de derde van Bruinsma’, *NJB* 2010, 9, p. 545, voetnoot 15.

[9]

HR 19 maart 2010, *NJ* 2010, 172.

[10]

Van Collignon-Smit Sibinga & Mewa, a.w., p. 17. Voorzichtiger is: D. Haas, a.w., p. 162.

[11]

Zie HR 3 januari 1992, *NJ* 1994, 627; HR 22 januari 1993, *NJ* 1994, 734; HR 15 oktober 1993, *NJ* 1994, 8; Conclusie van A-G Langemeijer voor het Jeffrey-arrest onder 2.5.

[12]

Vergelijk ook, evenwel in ander verband, EHRM 7 juni 2011, nr. 277/05, *EHRC* 2011/130 (*S.T.S./Nederland*) en HR 24 juni 2011, *NJ* 2011, 390, r.o. 3.7: Het belang bij een rechtsmiddel tegen een (tijdelijke) publiekrechtelijke maatregel die vrijheidsontneming als gevolg heeft, moet worden verondersteld, ook als de maatregel niet meer van kracht is omdat de periode waarvoor die maatregel is gegeven, reeds is verstreken. Daartoe hoeft niet te worden gesteld, laat staan gestaafd dat schade is geleden.

[13]

HR 13 december 1996, *NJ* 1997, 682.

[14]

Niet is gebleken dat de ouders in rechte optreden als erfgenamen van hun overleden zoon ofwel een jegens Jeffrey geschonden norm of belang inroepen.